

КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ЖОРУ КУШТАР ПТИЦЫ-ПАДАЛЬЩИКИ В КЫРГЫЗСТАНЕ

Көк жору ири өлчөмдө канаттардын жайганда 280 смден чоңураак, Бул жорунун орусча «бородач» деп аталышы, анын тумшусунун эки жагында кара түстөгү катуу узун тал канаттарынын болушу. Башка жорулардан айырмаланып башында жүн тал канаттары бар. Кыргыз Республикасында бардык бийик Батыш, Түндүк, Орто жана Ички Тянь-Шань тоо кыркаларында, ошондой эле Памир-Алайда кездешет. Көбүнчө бийик, орто бийик тоолуу жерлерди байырлайт. Туруктуу отурукташкан куш. Уяларын аскалуу бийик тоолордун коңулуна салышат. Жумурткаларын эрте эле февраль-март айларында тууйт. Уясында бир же эки жумурткасы болот. Көбүнчө уяда бир гана балапан аман калат. Жору жаныбарлар дүйнөсүндөгү менен азыктанган 70-90% сөөк түзгөн жалгыз өкүл. Анын аш казанында күчтүү кислота зили болгондуктан, сөөктөрдү эритет. Көбүнчө чоң сөөктөрдү көк жорулар өйдө бийик көтөрүп учуп таштуу жерге таштап сынган сөөктү жейт.

**КӨК ЖОРУ
БОРОДАЧ**
Gypaetus barbatus
(Linnaeus, 1758)

Журтчу жорулардын ичинен эң кичинекеи, канаттарын жайганда 165 см жакын. Жорунун башы таз, жериси бырышкан ачык сары түстө. Эркеги ургаачысында түсү жана өлчөмү боюнча айырмаланбайт. Журтчунун чондорунун денесинин түсү ак болуп, канаттарынын учтары кара түстө болушу, ал учуп жүргөндө даана көрүнөт. Өлгөн майда жаныбарлар, калдыктар менен тамактанат. Келгин куш. Уясында 2 жумурткасы болот. Жупташуусу түбөлүк. Уядагы балапанын басып чыгарууда, багууда экөө тең бирдей катышышат. Уяларын аскалуу жерлерде коңулдарга салышып, жалгыздап уялашат. Кыргызстандын бардык жерлеринде, бирок тоолордо кездешпейт. Көбүнчө чөлдүү тоо этектеринде жана орто тоолорду байырлайт.

**ЖУРТЧУ
СТЕРВЯТНИК**
Neophron percnopterus
(Linnaeus, 1758)

Бул Кыргызстанда эң ири жана салмагы оор жорулардын бири. Салмагы 8-12 кг, денесинин узундугу 116-150 см. Канаттарын жайганда 310 см чейин. Негизинен ача-туяктуулардын тарптары менен тамактанат. Отурукташкан куш. Уялоосу жалгыздап уялашып, ошондой эле тобу менен 10 го чейин жупташып уялашат. Уяда 1 гана жумурткасы болот. Жапайы жаратылышта кумай 40-45 жыл жашайт. Сырткы түсү боюнча ак кажырга окшош болгондуктан, бул түрдү мурда түрчө деп ойлошкон. Айырмасы мойнундагы жака сыяктуу жүндөрү катуу тал канаттардан турат. Жаш жорулар кара боз түстө болот, Бийик тоолорду байырлайт. Тянь-Шанда, Алай, Түркестан, Фергана. Кыргыз Тоо кыркаларында, Тескей Ала-Тоо, Ортоңку жана Ички Тянь-Шань тоо кыркаларын байырлайт.

**КУМАЙ
ГИМАЛАЙСКИЙ ГРИФ**
Gyps himalayensis
(Hume, 1869)

Ири жору. Денесинин узундугу 95-115 см, салмагы 6-10 кг, канаттарын жайганда 280 см чейин. Мойнундагы жака сыяктуу тал канаттары тыбыт сыяктуу назик ак үлгүлдөк, негизинен мойну ак. Эркегинин, ургаачысынын түстөрү бирдей. Тарптар менен тамактанышып, мойну ото узун кыймылдуу болгондуктан, ички органдарды жегенге көнгөн, Отурукташкан куш. Жалгыздан ошондой эле тобу менен 10 жакын жупташып уялашат. Бир жумуртка тууйт. Экөөлөп басышат. Тянь-Шань тоолорунун түндүк жана түштүк жагынын төмөнкү жана ортоңку бөлүгүн байырлайт.

**АК КАЖЫР
БЕЛОГОЛОВЫЙ СИП**
Gyps fulvus
(Hablizl, 1783)

Ири өлчөмдөгү кара түстөгү жору. Денесинин узундугу 100-115 см. салмагы 7 ден 10,5 кг чейин. Канаттарынын жайганда 250-300 см. Жалпы түсү кара. Эркегинин, ургаачысынын түстөрү бирдей. Өлгөн тарптар менен тамактанып, көбүнчө эт жеп сөөк менен терини аз жейт. Тамагын издеп күндө көптөгөн 200 дөн 300 км чейинки аралыкты учуп өтөт. Уяда 1 жумурткасы болот. Таз кара уясын бактарга (көбүнчө арчага), аз санда аскаларга уялашат. Отурукташкан куш. Уялоодо КРнын бардык аймактарында кездешет. Бардык жорулордын ичинен эң көп кездешкен түрү. Көбүнчө кургак ачык мейкиндиктеги тоо этектеринде жана ортоңку тоо кыркаларын байырлашат.

**ТАЗ КАРА
ЧЕРНЫЙ ГРИФ**
Aegypius monachus
(Linnaeus, 1758)

Крупная птица с размахом крыльев более 280 см. Название «бородач» птица получила за наличие черных, длинных жестких щетинок по бокам клюва. В отличие от других падальщиков имеет оперенную голову. В Кыргызской Республике встречается на всех крупных хребтах Западного, Северного, Центрального и Внутреннего Тянь-Шаня, а также Памиро-Алая. Предпочитает высокогорные и среднегорные области. Оседлый вид. Гнезда устраивает высоко на скалах в нишах. Кладка начинается рано в феврале-марте. В кладке 1-2 яйца. Из птенцов обычно выживает только один. Бородач единственный представитель животного мира, чей рацион состоит на 70-90% из костей. Он обладает способностью переваривать кости из-за высокой кислотности желудочного сока. Часто крупные кости бородачи поднимают в воздух и бросают на камни, затем разбившиеся кости проглатывают.

Самый маленький из падальщиков с размахом крыльев около 165 см. Голова у стервятника лысая, со складками и ярко-жёлтой кожей. Самец и самка сходны по окраске и размерам. Оперение взрослых птиц окрашено в белый цвет с черными длинными перьями по краям крыльев, что особенно заметно в полёте. Питается падалью, отбросами, мелким животными. Перелетный вид. В гнезде два яйца. Пары у стервятника постоянные. В насиживании и выкармливании потомства участвуют оба родителя. Устраивает гнезда в нишах и на уступах скал, предпочитает гнездиться отдельными парами. Встречается в Кыргызстане повсеместно, но высоко в горы не поднимается, населяет преимущественно пустынные предгорья и среднегорья.

Этот самый большой и тяжёлый гриф, обитающий в Кыргызстане. Вес 8-12 кг, длина тела 116-150 см, размах крыльев до 310 см. Питается падалью, в основном копытных животных. Оседлая птица. Гнездится как отдельными парами, так и колониями до десятка пар. В кладке обычно 1 яйцо. В дикой природе снежный гриф живёт 40-45 лет. По окраске он похож на белоголового сипа, подвидом которого ранее считался. Но светлее его, имеет светлый воротник не пуховый, а перьевой. Молодые птицы более тёмные. Обитает в высокогорьях. На Тянь-Шане населяет Алайский, Туркестанский, Ферганский, Кыргызский хребты, Тескей Ала-Тоо, хребты Центрального и Внутреннего Тянь-Шаня.

Крупный падальщик. Длина тела 95-115 см, масса 6-10 кг, размах крыльев до 280 см. Воротник из короткого густого пуха, в основании шеи белый. Половых различий в окраске нет. Питается только падалью, специализируется на поедании внутренних органов, до которых добирается благодаря длинной подвижной шее. Оседлая птица. Гнездится как отдельными парами, так и колониями до нескольких десятков пар. Откладывает 1 яйцо. Насиживают оба партнёра. Населяет низкогорья и среднегорья северного и южного Тянь-Шаня.

Очень крупный тёмной окраски падальщик. Длина тела 100-115 см, масса от 7 до 10,5 кг, размах крыльев 250-300 см. Общая окраска оперения однотонная, тёмно-бурая. Половых различий в окраске нет. Питается только падалью, при этом они предпочитают мясо, реже — кости и шкуру. В поисках пищи ежедневно преодолевают огромные расстояния — до 200-300 км. В кладке обычно одно яйцо. Черный гриф строит гнезда на деревьях (чаще на арче), реже в скалах. Оседлый вид. На гнездовые обычен по всей территории КР. Самый массовый гриф из всех. Предпочитает открытые сухие предгорья и среднегорья.

ЖОГОЛУП КЕТҮҮ СЕБЕПТЕРИ ПРИЧИНЫ ИСЧЕЗНОВЕНИЯ

- Адамдар тарабынан туура эмес ишенбөөчүлүктөн түздөн-түз куугунтуктоо жана ачылыык кылып көңүл ачуу максатында жок кылуу.**
Прямое уничтожение из-за предрассудков со стороны человека или ради развлечения.
- Элдик медицинада ооруларды дарылоо үчүн атып алуу.**
Отстрел с целью использования в нетрадиционной медицине.
- Жапайы туяктуу жаныбарлардын азайышынын натыйжасында тамагынын азайышы.**
Сокращение кормовой базы за счет снижения численности диких копытных животных.
- Карышкырларды жок кылуу үчүн ууланган жаныбарлардын өлүгүн колдонууда жорулардын өлүшү.**
Грифы могут быть жертвами в результате поедания отравленных приманок для волков, шакалов.
- Үй жаныбарларын дарылоодо ветеринарияда диклофенакты колдонуу жору куштар үчүн эң күчтүү уу болуп саналат.**
Применение диклофенака в ветеринарии у домашнего скота, который является сильным ядом для птиц-падальщиков.
- Жорулардын эң жай көбөйүшү. Жыныстык жактан беш-жети жылдан кийин жетилип, бир жылда бир жолу балапан чыгарышат.**
Низкий темп размножения грифов. Половой зрелости они достигают лишь в возрасте пяти-семи лет и выводят потомство раз в год.

КОРГОО ЖОЛДОРУ МЕРЫ ОХРАНЫ

- Жорулардын бардык түрлөрү Кызыл китепке киргизилген. Өлкөнүн бардык аймагында атууга тыюу салынган.**
Все виды птиц падальщиков занесены в Красную книгу Кыргызстана. Отстрел на территории республики запрещен.
- Жергиликтүү элдердин жана жааматтардын арасында жергиликтүү жорулардын популяциясын коргоонун мааниси тууралуу кампаниялардын түшүндүрүү иштерин жүргүзүүсү.**
Проведение разъяснительной информационной кампании среди местного населения и жамаатов о важности сохранения местных популяций грифов.
- Жоруларды сан жагынан көбөйтүү багытында (жасалма тамактандыруу, алардын уялоочу жерлерин түзүү ж. б.) иш жүргүзүү.**
Проведение мероприятий, направленных на увеличение численности грифов (искусственное подкармливание, создание площадок для возможного гнездования и т.п.).
- Жору куштардын байырлаган жерлерин табуу, санын эсептөө, биологиясын изилдөө – жорулардын коргоо жолдорун иштеп чыгуу.**
Выявление мест обитания, учет численности, исследование биологии птиц-падальщиков для разработки системы мер охраны грифов.
- Уялаган жерлерин коргоо, изилдөө максатында уялган жерлерин картага түшүрүү, мониторинг жасоо максатында аларды кичи зоологиялык заказниктерге (кичи коруктар) киргизүү жана уялоо мезгилдеринде тынчын албоо.**
Охрана мест гнездования. Необходимо картировать выявленные места гнездования и внести их в реестр зоологических мини-заказников, с целью мониторинга и исключения фактора беспокойства в период размножения.
- Жергиликтүү жааматтардын арасында жоруларга байкоо жүргүзүүнү уюштуруу экологиялык туризмдин негизи катары.**
Привлечение жителей местных общин к организации наблюдения за грифами, как части индустрии экологического туризма.
- Жергиликтүү тургундар буга окшогон экотуристтер иштерин уюштурууга, ошондой эле өлгөн үй жаныбарларын атайы белгиленген жоруларга азык катары камсыздоосуна өбөлгө түзөт.**
Местные жители могут стать потенциальными организаторами подобных экотуров, а также поставщиками падали домашнего скота в специально обустроенные места прикорма.

Сүрөтүн тарткан: Juan Lacruz, <https://commons.wikimedia.org>, <https://ru.wikipedia.org>, <https://krasivosti.pro/pticy>

Которгон: С. Сагинбаев

Илимий: К.Б.Н. Н. Тротченко

Кыргыз жапайы жаратылышты коргоо коому (КЮЖКК)
Кыргызское общество охраны дикой природы (КООДП)

Дарег:

Кыргыз Республикасы 720071,
Бишкек шаары, Чүй просп., 265 а,
E-mail: nabs-wildlife@mail.ru

КООДП на Фейсбук:
www.facebook.com/profile.php?id=100075051036854

Плакат Россиянын WWF колдоосу жана биоартүрдүүлүктүн эң маанилүү аймактардын сактоо өнөктөштүк Фондунун (CEPF) өнөктөштүк каржылоосу менен «КООДП» КБ тарабынан даярдалган.

Плакат подготовлен ОО «КООДП» при поддержке WWF России и финансировании партнёрского Фонда сохранения ключевых территорий биоразнообразия (CEPF).

www.mca.earth